ТЕМА 3.1
АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ

5.1. Економічний зміст і класифікація грошових потоків
5.2. Аналіз руху грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності
5.3. Напрями аналізу та система показників оцінювання грошових потоків

5.1. Економічний зміст і класифікація грошових потоків

Основною причиною неплатоспроможності підприємств є низька забезпеченість високоліквідними активами, тобто грошовими коштами. Стійкий фінансовий стан суб'єктів господарювання можливий за умови ефективного контролю за рухом грошових коштів і поліпшення управління грошовими потоками.

Грошові кошти обслуговують різноманітні аспекти операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Кожна господарська операція супроводжується або надходженням, або витрачанням грошей.

Відповідно до НП(С)БО 1 **рух грошових коштів –** надходження і вибуття грошей та їхніх еквівалентів. *Грошові кошти (гроші)* – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. *Еквіваленти грошових коштів (грошей)* – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошей і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості. Такими еквівалентами є високоліквідні інвестиції в цінні папери на строк, що не перевищує двох місяців (казначейські векселі, депозитні сертифікати).

Грошові кошти є багатоплановою економічною категорією, адже використовуються як засіб платежу і заощадження, є ресурсом і результатом діяльності підприємства, зумовлюють його поточний і майбутній фінансовий стан.

У характеристиці грошових коштів використовують статичний і динамічний підходи. *Статичний підхід* визначає їх як наявний залишок грошей, що перебувають у розпорядженні підприємства на певну дату. Суттєвим недоліком статичного підходу є неврахування фактора часу, що не дає можливості аналітику об'єктивно оцінити платоспроможність підприємства. Це зумовило поширення *динамічного підходу* до характерисктики грошових коштів, який ґрунтується на понятті грошових потоків.

Грошові потоки – це сукупність розподілених у часі надходжень і витрачань грошей, які генеруються господарською діяльністю підприємства.

Між статичним і динамічним підходами до характеристики грошових коштів є діалектична взаємозалежність (рис. 5.1).

Для забезпечення ефективного управління грошовими потоками їх

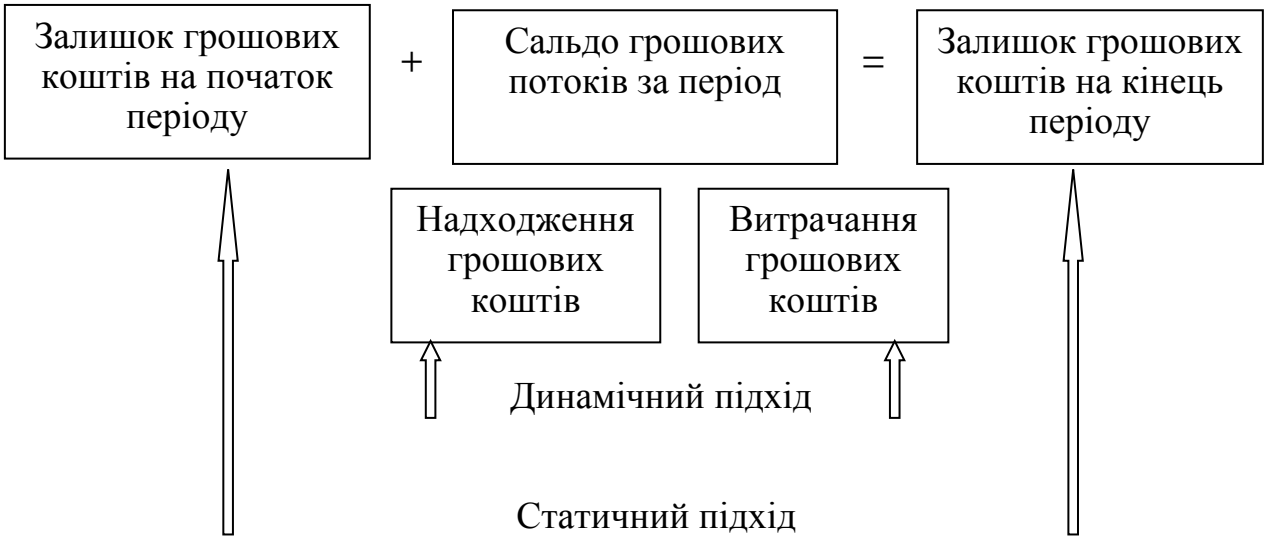

Рис. 5.1. Взаємозв'язок статичного і динамічного підходів до характеристики грошових коштів

класифікують за різними ознаками.

1. За ***напрямом руху грошових коштів***:

• *додатний грошовий потік* характеризує обсяг надходження грошових коштів у цілому та за окремими джерелами їх утворення;

• *від'ємний грошовий потік* характеризує обсяг витрачання грошових коштів у цілому та за окремими напрямами використання.

2. За ***методом обчислення обсягу***:

• *валовий грошовий потік* – уся сума надходження або витрачання грошей у періоді, що аналізується;

• *чистий грошовий потік* (*ЧГП*) – різниця між додатним (*ДГП*) і від'ємним (*ВГП*) потоками грошей у періоді, що аналізується:

$$ЧГП = ДГП - ВГП. \quad (5.1)$$

ЧГП може бути як додатною, так і від'ємною величиною.

3. За ***видами діяльності***:

• *грошовий потік у результаті операційної діяльності* відображає надходження коштів від покупців і виплати грошей постачальникам, заробітної плати персоналу, податкових платежів і т. ін.;

• *грошовий потік у результаті інвестиційної діяльності* – надходження і витрачання грошей, які пов'язані з процесами реального і фінансового інвестування;

• *грошовий потік у результаті фінансової діяльності* – надходження і витрачання грошей, які пов'язані із залученням додаткового зареєстрованого (пайового) капіталу, одержанням довго- і короткострокових кредитів, з виплатою дивідендів і т. ін.

4. За ***рівнем достатності обсягу***:

• *надлишковий грошовий потік*, за якого надходження грошей значно перевищує реальну потребу підприємства у фінансових ресурсах;

• *дефіцитний грошовий потік*, за якого надходження грошей є знач-

но меншим за реальні потреби підприємства.

5. За ***неперервністю формування***:

- *регулярний грошовий потік*, за якого надходження і витрачання грошей здійснюються систематично, з певною періодичністю;
- *дискретний (епізодичний) грошовий потік*, що пов'язаний, як правило, з проведенням окремих господарських операцій; він виникає спонтанно, не маючи сталого обсягу і періодичності.

6. За ***стабільністю часових інтервалів формування***:

- *регулярний грошовий потік з рівномірними часовими інтервалами*, що називається ануїтетом;
- *регулярний грошовий потік з нерівномірними часовими інтервалами*.

7. За ***періодом часу***:

- *короткострокові грошові потоки* (до одного року);
- *довгострокові грошові потоки* (понад один рік).

8. За ***черговістю здійснення платежів***:

- *пріоритетний грошовий потік* – обов'язкові грошові виплати, що має здійснити підприємство в першочерговому порядку для запобігання фінансовим ускладненням і продовження діяльності;
- *поточний грошовий потік* характеризує обсяги і напрями використання грошей для фінансування поточної господарської діяльності (крім пріоритетних платежів);
- *відстрочений грошовий потік* характеризує витрачання грошей на цілі, що не пов'язані безпосередньо з поточною господарською діяльністю; такі виплати можна перенести на пізніші строки.

9. Залежно від того, ***коли надходять гроші***:

- *пренумерандо* – грошовий потік, коли гроші надходять на початку періоду (передоплата);
- *постнумерандо* – грошових потік, за якого надходження грошей здійснюється наприкінці періоду.

10. За ***видами валют, що використовуються у розрахунках***:

- *грошові потоки в національній валюті*;
- *грошові потоки в іноземній валюті*.

11. За ***масштабами обслуговування господарського процесу***:

- *грошовий потік по підприємству в цілому*;
- *грошові потоки за окремими видами господарської діяльності*;
- *грошові потоки за окремими структурними підрозділами підприємства*;
- *грошові потоки за окремими господарськими операціями*.

Розглянута класифікація дає можливість цілеспрямовано аналізувати і планувати різні види грошових потоків на підприємстві.

5.2. Аналіз руху грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності

Рух грошових коштів підприємства відображається у *формі № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)»* або *формі № 3-н «Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)» (НП(С)БО 1)*. *Метою* його складання є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період.

Під час складання фінансової звітності підприємства можуть обрати спосіб складання звіту про рух грошових коштів за прямим або непрямим методом із застосуванням відповідної форми звіту. У звіті про рух грошових коштів розгорнуто наводяться суми надходжень і витрачань грошових коштів підприємства, що виникають у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності протягом звітного періоду.

Негрошові операції (отримання активів шляхом фінансової оренди, бартерні операції, придбання активів шляхом емісії акцій тощо) не включаються до звіту про рух грошових коштів.

За НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» звіт про рух грошових коштів має вертикальну форму, складається з трьох розділів, містить інформацію за звітний період та аналогічний період попереднього року. Аналіз руху коштів передбачає розрахунок сум їх надходжень і витрачань у розрізі окремих видів діяльності, визначення загального залишку коштів на підприємстві, порівняння даних звітного періоду з попереднім, встановлення причин зміни надходжень і витрачань.

Для забезпечення повного і достовірного обліку грошових потоків підприємства та формування необхідної інформації у звітності використовуються два методи – *прямий* і *непрямий*.

За ***прямого методу*** грошовий потік розраховується як різниця між надходженням грошових коштів і витратами, пов’язаними з їх витрачанням. Отже, прямий метод спрямований на одержання даних, що характеризують як валовий, так і чистий потік грошей підприємства. Застосовуючи цей метод, використовують безпосередньо дані бухгалтерського обліку щодо всіх видів надходжень і витрачань грошових коштів.

Перевагою прямого методу є те, що він дає змогу оцінити загальні суми надходження і витрачання грошових коштів підприємства, виявити статті, що формують найбільший рух грошей у розрізі видів діяльності. Інформація, отримана за умови застосування прямого методу, використовується для прогнозування грошових потоків. Однак цей метод не розкриває взаємозв’язку величини фінансового результату та величини зміни коштів, зокрема не показує, чому виникає ситуація, коли прибуткове підприємство є неплатоспроможним.

Непрямий метод базується на основному положенні бухгалтерського обліку, що активи мають дорівнювати сумі зобов’язань і власного капіталу (складовою якого є прибуток), і полягає у коригуванні фінансово-

го результату на величини змін активів, зобов'язань та інших балансових рахунків.

Перевагою непрямого методу є те, що він дає можливість провести оцінювання грошових потоків на основі інформації звітності, практично не використовуючи дані аналітичного обліку, а з аналітичного погляду – пов'язати отриманий фінансовий результат і зміни грошових коштів.

Відповідно до НП(С)БО 1 у формі № 3 (3-н) «Звіт про рух грошових коштів» рух грошових коштів у результаті операційної діяльності визначається з використанням прямого або непрямого методів, а рух грошових коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності – прямого методу.

Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності.

Операційна діяльність (НП(С)БО 1) – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

У ***звіті про рух грошових коштів, складеному за прямим методом***, рух грошових коштів у результаті операційної діяльності (розділ I форми № 3) визначається за сумою надходжень від операційної діяльності та сумою витрачання на операційну діяльність грошових коштів за даними записів їх руху на рахунках бухгалтерського обліку.

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за прямим методом наведено в табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за прямим методом

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3
А	Б	В
+	Надходження від:	
1.	реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000
2.	повернення податків і зборів	3005
	у тому числі податку на додану вартість	3006
3.	цільового фінансування	3010
4.	покупців і замовників авансів[1]	3015
5.	повернення авансів1	3020
6.	відсотків за залишками коштів на поточних рахунках1	3025
7.	боржників неустойки (штрафів, пені)1	3035
8.	операційної оренди1	3040
9.	отримання роялті, авторських винагород1	3045
10.	страхових премій1	3050
11.	Надходження фінансових установ від повернення позик1	3055
12.	Інші надходження	3095
–	Витрачання на оплату:	
13.	товарів (робіт, послуг)	3100
14.	праці	3105

Продовж. табл. 5.1

А	Б	В
15.	відрахувань на соціальні заходи	3110
16.	зобов'язань з податків і зборів	3115
	у тому числі: з податку на прибуток[1]	3116
	з податку на додану вартість[1]	3117
	з інших податків і зборів[1]	3118
17.	авансів[1]	3135
18.	повернення авансів[1]	3140
19.	цільових внесків[1]	3145
20.	зобов'язань за страховими контрактами[1]	3150
21.	Витрачання фінансових установ на надання позик[1]	3155
22.	Інші витрачання	3190
=23.	Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195

1. Додаткові статті (додаток В).

Зміст наведених у табл. 5.1 статей розкривається у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433 [22].

За результатами аналізу встановлюються фактори, що впливають на збільшення і зменшення чистого грошового потоку від операційної діяльності (рис. 5.2).

У звіті про рух грошових коштів, складеному за непрямим методом, рух грошових коштів у результаті операційної діяльності (розділ I форми № 3-н) визначається шляхом коригування прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування.

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за непрямим методом наведено в табл. 5.2. Зміст наведених у табл. 5.2 статей розкривається у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433 [22].

Таблиця 5.2

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за непрямим методом

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3-н
А	Б	В
1.	Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	3500
+(–)	Коригування на:	
2.	амортизацію необоротних активів	3505
3.	збільшення (зменшення) забезпечень	3510
4.	збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	3515

Чистий грошовий потік від операційної діяльності

Фактори, що зумовлюють збільшення чистого грошового потоку	*Фактори, що зумовлюють зменшення чистого грошового потоку*
Збільшення надходжень від: - реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); - повернення податків і зборів; - покупців і замовників авансів; - повернення авансів; - відсотків за залишками коштів на поточних рахунках; - боржників неустойки (штрафів, пені); - операційної оренди; - отримання роялті, авторських винагород; - страхових премій; - повернення позик фінансових установ; - інших надходжень	Зменшення надходжень від: - реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); - повернення податків і зборів; - покупців і замовників авансів; - повернення авансів; - відсотків за залишками коштів на поточних рахунках; - боржників неустойки (штрафів, пені); - операційної оренди; - отримання роялті, авторських винагород; - страхових премій; - повернення позик фінансових установ; - інших надходжень
Зменшення витрачань на оплату: - товарів (робіт, послуг); - праці; - відрахувань на соціальні заходи; - зобов'язань з податків і зборів; - авансів; - повернення авансів; - цільових внесків; - зобов'язань за страховими контрактами; - фінансових установ на надання позик; - інших витрачань	Збільшення витрачань на оплату: - товарів (робіт, послуг); - праці; - відрахувань на соціальні заходи; - зобов'язань з податків і зборів; - авансів; - повернення авансів; - цільових внесків; - зобов'язань за страховими контрактами; - фінансових установ на надання позик; - інших витрачань

Рис. 5.2. Фактори зміни чистого грошового потоку в результаті операційної діяльності, визначеного за прямим методом

Продовж. табл. 5.2

А	Б	В
5.	збиток (прибуток) від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій	3520
–6.	Фінансові витрати[1]	3540
+(–)7.	Зменшення (збільшення) оборотних активів	3550
+(–)8.	Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань	3560
=9.	Грошові кошти від операційної діяльності	3570
–10.	Сплачений податок на прибуток	3580
–11.	Сплачені відсотки[1]	3585
=12.	Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195

1. Додаткові статті (додаток В).

Використовуючи алгоритм визначення відповідно до НП(С)БО 1 (табл. 5.1), проаналізуємо рух грошових коштів у результаті операційної діяльності підприємства (табл. 5.3). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 5.3

Аналіз руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за прямим методом, тис. грн

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)
Надходження від:			
реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	28429	38523	+10094
повернення податків і зборів	-	-	-
у тому числі податку на додану вартість	-	-	-
цільового фінансування	3425	3456	+31
відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	14	61	+47
Інші надходження	753	507	-246
Разом надходжень	32621	42547	+9926
Витрачання на оплату:			
товарів (робіт, послуг)	16789	20529	+3740
праці	6736	7938	+1202
відрахувань на соціальні заходи	2003	3005	+1002
зобов'язань з податків і зборів	217	216	-1
у тому числі: з податку на додану вартість	116	134	+18
з інших податків і зборів	101	82	-19
Інші витрачання	-	-	-
Разом витрачань	25745	31688	+5943
Чистий рух коштів від операційної діяльності	6876	10859	+3983

За даними табл. 5.3 надходження коштів у результаті операційної діяльності включає такі напрями: від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (у звітному році порівняно з базовим збільшення на 10094 тис. грн); цільового фінансування (збільшення на 31 тис. грн); відсотків за залишками коштів на поточних рахунках (збільшення на 47 тис. грн); інші надходження (зменшення на 246 тис. грн). Загальна сума надходження грошових коштів зросла з 32621 тис. грн у базовому році до 42547 тис. грн у звітному, тобто на 9926 тис. грн, що становить 30,4 %. У структурі надходження коштів найбільша частка припадає на надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – 90,5 % у звітному році.

Що стусується напрямів витрачання коштів у результаті операційної діяльності, то маємо таку динаміку: зросли витрачання на оплату товарів (робіт, послуг) (на 3740 тис. грн), оплату праці (на 1202 тис. грн), відрахувань на соціальні заходи (на 1002 тис. грн), зобов'язань з податку на додану вартість (на 18 тис. грн); скоротилися лише витрачання на оплату зобов'язань з інших податків і зборів (на 19 тис. грн). Загальна сума витрачання грошових коштів збільшилася з 25745 тис. грн у базовому році до 31688 тис. грн у звітному, тобто на 5943 тис. грн, що становить 23,1 %. У структурі витрачання коштів найбільша частка припадає на оплату товарів (робіт, послуг) – 64,8 % у звітному році.

Випереджаюче зростання надходження коштів (на 30,4 %) порівняно зі зростанням їх витрачання (на 23,1 %) забезпечило збільшення чистого руху коштів від операційної діяльності на 3983 тис. грн, або 57,9 %. Отже, рух грошових коштів у результаті операційної діяльності можна вважати ефективним із позитивною динамікою.

Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності.

Інвестиційна діяльність (НП(С)БО 1) – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності (розділ II форми № 3 (3-н)) визначається на основі аналізу змін у статтях розділу балансу «Необоротні активи» та статті «Поточні фінансові інвестиції».

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності наведено в табл. 5.4.

Таблиця 5.4

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3 (3-н)
А	Б	В
+	Надходження від реалізації:	
1.	фінансових інвестицій	3200
2.	необоротних активів	3205
+	Надходження від отриманих:	
3.	відсотків	3215

Продовж. табл. 5.4

А	Б	В
4.	дивідендів	3220
+5.	Надходження від деривативів	3225
+6.	Надходження від погашення позик1	3230
+7.	Надходження від вибуття дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці[1]	3235
+8.	Інші надходження	3250
–	Витрачання на придбання:	
9.	фінансових інвестицій	3255
10.	необоротних активів	3260
–11.	Виплати за деривативами	3270
–12.	Витрачання на надання позик[1]	3275
–13.	Витрачання на придбання дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці[1]	3280
–14.	Інші платежі	3290
=15.	Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295

1. Додаткові статті (додаток В).

Зміст наведених у табл. 5.4 статей розкривається у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433 [22].

Фактори формування чистого грошового потоку в результаті інвестиційної діяльності показано на рис. 5.3.

Використовуючи алгоритм визначення відповідно до НП(С)БО 1 (табл. 5.4), проаналізуємо рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності підприємства (табл. 5.5). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 5.5

Аналіз руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності, тис. грн

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)
А	1	2	3
Надходження від реалізації:			
фінансових інвестицій	-	-	-
необоротних активів	-	-	-
Надходження від отриманих:			
відсотків	-	-	-
дивідендів	-	-	-
Надходження від деривативів	-	-	-
Інші надходження	-	-	-
Разом надходжень	-	-	-
Витрачання на придбання:			

Рис. 5.3. Фактори зміни чистого грошового потоку в результаті інвестиційної діяльності

Продовж. табл. 5.5

А	1	2	3
фінансових інвестицій	-	4738	+4738
необоротних активів	6610	3478	-3132
Виплати за деривативами	-	-	-
Інші платежі	335	203	-132
Разом витрачань	6945	8419	+1474
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	(6945)	(8419)	-1474

Рух коштів від інвестиційної діяльності підприємства (табл. 5.5) включає придбання необоротних активів та інші платежі (видаток зменшився відповідно на 3132 і 132 тис. грн), а в звітному році і придбання фінан-

сових інвестицій на суму 4738 тис. грн. У цілому чисте витрачання коштів від інвестиційної діяльності збільшилося з 6945 тис. грн у базовому році до 8419 тис. грн у звітному, що становить 1474 тис. грн (21,2 %).

Рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності.

Фінансова діяльність (НП(С)БО 1) – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства.

Рух коштів у результаті фінансової діяльності (розділ ІІІ форми № 3 (3-н)) визначається на основі змін у статтях балансу за розділом «Власний капітал» та статтях, пов'язаних із фінансовою діяльністю, у розділах балансу: «Довгострокові зобов'язання і забезпечення» та «Поточні зобов'язання і забезпечення».

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності наведено в табл. 5.6.

Таблиця 5.6

Алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3 (3-н)
+	Надходження від:	
1.	власного капіталу	3300
2.	отримання позик	3305
+3.	Надходження від продажу частки в дочірньому підприємстві[1]	3310
+4.	Інші надходження	3340
–	Витрачання на:	
5.	викуп власних акцій	3345
6.	погашення позик	3350
7.	сплату дивідендів	3355
8.	сплату відсотків[1]	3360
9.	сплату заборгованості з фінансової оренди[1]	3365
10.	придбання частки в дочірньому підприємстві[1]	3370
11.	виплати неконтрольованим часткам у дочірніх підприємствах[1]	3375
–12.	Інші платежі	3390
=13.	Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395

1. Додаткові статті (додаток В).

Зміст наведених у табл. 5.6 статей розкривається у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433 [22].

Механізм формування факторів зміни чистого грошового потоку в результаті фінансової діяльності представлено на рис. 5.4.

Використовуючи алгоритм визначення відповідно до НП(С)БО 1 (табл. 5.6), проаналізуємо рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності підприємства (табл. 5.7). Для розрахунків використаємо інформа-

Рис. 5.4. Фактори зміни чистого грошового потоку
в результаті фінансової діяльності

цію форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 5.7

Аналіз руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності, тис. грн

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)
А	1	2	3
Надходження від:			
власного капіталу	-	-	-
отримання позик	450	2651	+2201
Інші надходження	-	-	-
Разом надходжень	450	2651	+2201
Витрачання на:			

Продовж. табл. 5.7

А	1	2	3
викуп власних акцій	-	-	-
погашення позик	365	3506	+3141
сплату дивідендів	-	-	-
Інші платежі	-	-	-
Разом витрачань	365	3506	+3141
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	85	(855)	-940

Рух коштів від фінансової діяльності підприємства (табл. 5.7) включає надходження від отримання позик і витрачання на погашення позик. Сума отриманих позик зросла на 2201 тис. грн (у 5,9 раза), а погашених позик – на 3141 тис. грн (у 9,6 раза). У результаті чисте надходження коштів від фінансової діяльності в базовому році становило 85 тис. грн, а чисте витрачання у звітному році – 855 тис. грн, тобто сума чистого руху коштів зменшилася на 940 тис. грн.

Зміна величини грошових коштів за звітний період.

Визначивши чистий рух коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, необхідно розрахувати зміну величини грошових коштів за звітний період (табл. 5.8).

Таблиця 5.8

Алгоритм визначення руху грошових коштів на підприємстві

№ з/п	Стаття	Рядок форми № 3 (3-н)
1.	Чистий рух коштів від операційної діяльності (+,–)	3195
2.	Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності (+,–)	3295
3.	Чистий рух коштів від фінансової діяльності (+,–)	3395
=4.	Чистий рух коштів за звітний період	3400
+5.	Залишок коштів на початок року	3405
+(–)6.	Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410
=7.	Залишок коштів на кінець року	3415

У статті *«Чистий рух коштів за звітний період» (рядок 3400)* відображається сума різниць між сумою грошових надходжень та видатків, відображених у статтях: «Чистий рух коштів від операційної діяльності», «Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності» та «Чистий рух коштів від фінансової діяльності».

У статті *«Залишок коштів на початок року» (рядок 3405)* відображається залишок грошових коштів на початок року, наведений у балансі.

У статті *«Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів» (рядок 3410)* відображається сума збільшення або зменшення (наводиться у дужках) залишку грошових коштів у результаті перерахунку іноземної валюти при зміні валютних курсів протягом звітного періоду.

У статті *«Залишок коштів на кінець року» (рядок 3415)* наводиться різниця між сумою грошових надходжень та видатків, відображених у

статтях «Залишок коштів на початок року», «Чистий рух коштів за звітний період» та «Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів». Розрахований таким чином показник повинен дорівнювати наведеному в балансі залишку грошей та їх еквівалентів на кінець звітного періоду.

Використовуючи алгоритм визначення відповідно до НП(С)БО 1 (табл. 5.8), проведемо комплексний аналіз руху грошових коштів на підприємстві (табл. 5.9). Для розрахунків використаємо інформацію форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)» за базовий і звітний роки (додатки А, Б).

Таблиця 5.9

Аналіз руху грошових коштів на підприємстві, тис. грн

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)
Чистий рух коштів від операційної діяльності	6876	10859	+3983
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	(6945)	(8419)	-1474
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	85	(855)	-940
Чистий рух коштів за звітний період	16	1585	+1569
Залишок коштів на початок року	321	337	+16
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	-	-	-
Залишок коштів на кінець року	337	1922	+1585

З урахуванням показників чистого руху коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності чисте надходження грошових коштів у базовому році становило 16 тис. грн, а в звітному році зросло до 1585 тис. грн. Залишок коштів на кінець року збільшився з 337 до 1922 тис. грн, або на 1585 тис. грн, що відповідає інформації балансів.

Отже, спостерігається тенденція підвищення ефективності руху грошових коштів на підприємстві за видами діяльності.

У цілому якість управління рухом грошових коштів підприємства характеризується так [21]:

«добре» – якщо за звітний період чистий рух коштів від операційної діяльності має позитивне значення, а від інвестиційної та фінансової діяльності – від'ємне;

«норма» – якщо за звітний період чистий рух коштів від операційної та фінансової діяльності має позитивне значення, а від інвестиційної діяльності – від'ємне;

«криза» – якщо за звітний період чистий рух коштів від операційної діяльності має від'ємне значення, а від інвестиційної та фінансової діяльності – позитивне.

5.3. Напрями аналізу та система показників оцінювання грошових потоків

Успішне функціонування підприємства в ринковій економіці можливе лише у разі здійснення безперервного руху грошових коштів. Аналіз грошових потоків дає змогу вивчити їх динаміку, визначити суму перевищення надходжень над витрачаннями, виявити можливості внутрішнього самофінансування. Відсутність мінімального залишку грошових коштів свідчить про серйозні фінансові труднощі, а надлишкова їх величина – про те, що підприємство зазнає втрат, які пов'язані:

- з інфляцією та знеціненням грошей;
- утраченою можливістю їх вигідного розміщення та отримання додаткового доходу.

Головна мета аналізу грошових потоків полягає в оцінюванні здатності підприємства генерувати грошові кошти визначеного розміру та в установлені строки, що необхідні для здійснення запланованих витрат. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- вивчення обсягів і структури грошових коштів за джерелами надходження;
- дослідження основних напрямів витрачання грошових коштів;
- виявлення рівня достатності формування грошових потоків за видами діяльності, необхідних для нормального функціонування підприємства;
- визначення ефективності використання грошових коштів у процесі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
- вивчення факторів і прогнозування збалансованості та синхронізації додатного і від'ємного грошових потоків за обсягом і часом для забезпечення поточної та перспективної платоспроможності підприємства;
- інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень з оптимізації грошових потоків.

Основними джерелами інформації для аналізу грошових потоків підприємства є дані фінансової звітності: форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)», форми № 3-н «Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)», форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності», а також дані синтетичного та аналітичного бухгалтерського обліку.

Проведення аналізу грошових потоків складається з таких послідовних етапів (рис. 5.5).

1 етап. ***Горизонтальний аналіз грошових потоків***. Необхідно за інформацією звіту про рух грошових коштів визначити обсяги формування додатного (позитивного) грошового потоку, від'ємного (негативного) грошового потоку та чистого грошового потоку, проаналізувати динаміку та тенденції зміни їх величин (за показниками абсолютного приросту, темпів зростання та приросту). *Додатний грошовий потік* визначається як сума

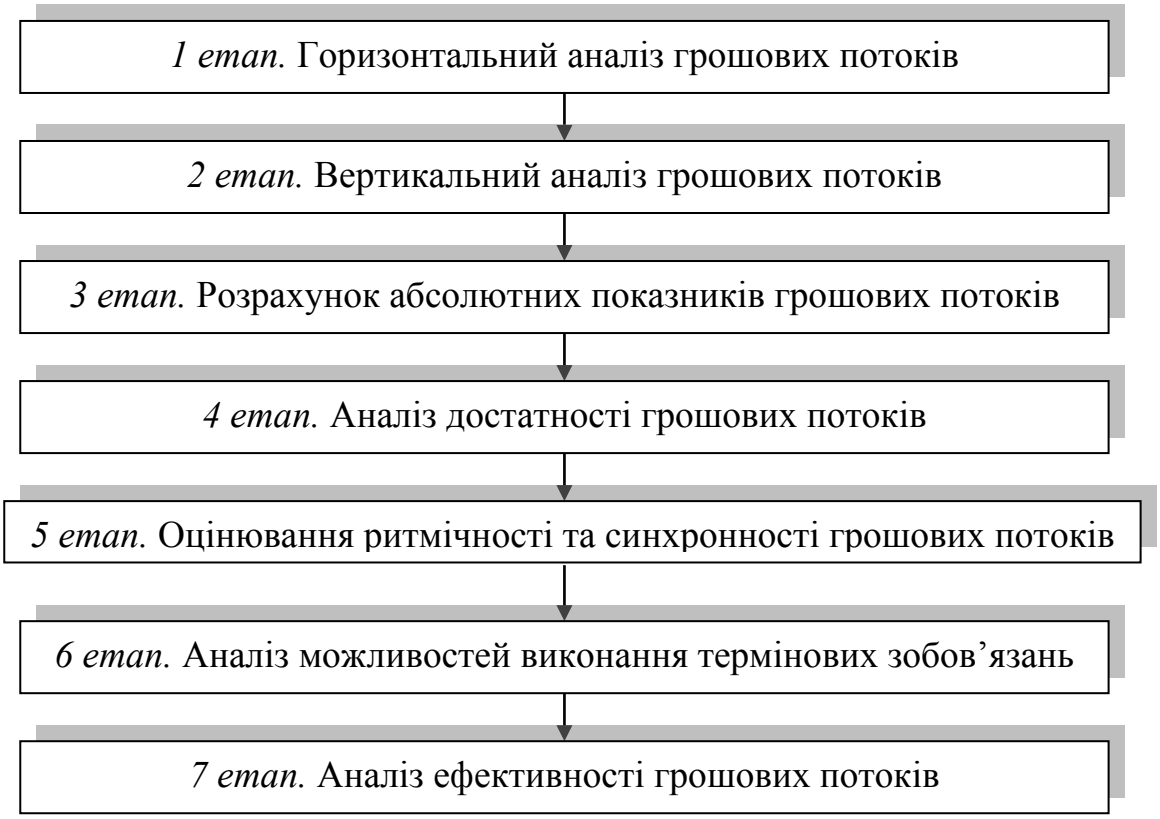

Рис. 5.5. Послідовність аналізу грошових потоків підприємства

надходжень грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а *від'ємний потік* – як сума витрачань грошових коштів за відповідними видами діяльності.

Горизонтальний аналіз дає змогу:

1) визначити джерела надходження грошових коштів для формування додатного грошового потоку, кількісно оцінити обсяги надходження коштів з кожного джерела;

2) встановити напрями використання грошових коштів (складові від'ємного грошового потоку), дати оцінку розмірів витрачання коштів за кожним напрямом.

При цьому темп зростання чистого грошового потоку ($Т_{ЧГП}$) необхідно зіставити з темпом зростання активів підприємства ($Т_А$) і темпом зростання чистого доходу від реалізації продукції ($Т_{ЧД}$). Для нормального функціонування підприємства, підвищення його фінансової стабільності та рівня платоспроможності потрібно, щоб темп зростання чистого доходу був вищим від темпу зростання активів, а темп зростання чистого грошового потоку випереджав темп зростання чистого доходу:

$$100 < Т_А < Т_{ЧД} < Т_{ЧГП}\,. \qquad (5.2)$$

2 етап. ***Вертикальний (структурний) аналіз*** додатного, від'ємного та чистого грошових потоків проводиться:

а) за видами господарської діяльності (операційною, інвестиційною, фінансовою), що дає змогу встановити частку кожного виду діяльності у формуванні додатного, від'ємного та чистого грошових потоків;

б) окремими внутрішніми підрозділами (центрами відповідальності), що покаже внесок кожного з них у формування грошових потоків підприємства;

в) окремими джерелами надходження і напрямами витрачання коштів, що дає можливість встановити частку кожного з них у формуванні загального грошового потоку.

Вертикальний аналіз дає змогу:

1) оцінити структуру грошових потоків, тобто розрахувати частку окремих джерел надходження і напрямів витрачання коштів у загальному обсязі та проаналізувати зміни, що відбулися;

2) провести ранжирування джерел надходження і напрямів витрачання коштів за вагомістю та порівняти отримані результати.

Ранжирування джерел надходження грошових коштів дає можливість визначити місце (вагомість) кожного з них для забезпечення життєдіяльності підприємства, а отже, і ступінь зосередження уваги до його формування. *Ранжирування напрямів витрачання грошових коштів* дає змогу встановити, який вид діяльності є найбільш грошемістким. Це зумовлює черговість розроблення заходів щодо пошуку резервів зменшення витрат та здійснення контролю за доцільністю витрачання грошових коштів.

Аналізуючи грошові потоки підприємства на базі інформації звіту про рух грошових коштів, структурованого в розрізі видів діяльності, необхідно враховувати такі моменти.

1. Позитивне сальдо, тобто чисте надходження, грошових коштів у результаті операційної діяльності забезпечує стабільність функціонування підприємства в довгостроковій перспективі. Негативний грошовий потік у результаті операційної діяльності покривається за рахунок скорочення інвестиційних вкладень та/або джерел зовнішнього фінансування.

Зростання негативного грошового потоку від операційної діяльності протягом тривалого часу, як правило, зумовлює зниження платоспроможності підприємства, навіть якщо грошові потоки від інвестиційної та/або фінансової діяльності є позитивними. Подібна ситуація у довгостроковому періоді може призвести до того, що підприємство буде не в змозі погашати свої зобов’язання, оскільки основним стабільним джерелом для цього є надходження грошових коштів саме від операційної діяльності.

2. Дослідження динаміки грошового потоку в результаті операційної діяльності має здійснюватись одночасно з такими показниками, як темпи приросту (зменшення) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і прибутку від операційної діяльності. Темпи приросту додатного і чистого грошових потоків у результаті операційної діяльності характеризують масштаби зростання фінансового потенціалу підприємства та рівень дохідності, досягнутий за минулі звітні періоди, що дає змогу зробити висновки про тенденції подальшого розвитку підприємства. З іншого боку, грошовий потік від операційної діяльності є індикатором ділової активності підприємства та його здатності погашати свої зобов’язання.

3. Аналіз грошового потоку від інвестиційної діяльності дає змогу

зробити висновок щодо ефективності інвестиційної політики підприємства та виявити інвестиції, які в майбутньому зумовлять надходження або витрачання грошових коштів.

4. Дослідження грошових потоків від фінансової діяльності дає можливість не тільки проаналізувати фінансову політику та фінансові можливості підприємства, а й спрогнозувати майбутні дивіденди власників капіталу.

У процесі аналітичних досліджень необхідно встановити вплив окремих факторів (зовнішніх і внутрішніх) на формування грошових потоків підприємства.

До *зовнішніх факторів* належать:

- кон'юнктура товарного і фондового ринків;
- система оподаткування підприємства;
- сформована практика кредитування постачальників товарно-матеріальних цінностей та покупців продукції;
- система здійснення розрахункових операцій суб'єктів господарювання;
- доступність фінансового кредиту.

Внутрішніми факторами є:

- тривалість операційного циклу;
- сезонність виробництва і реалізації продукції;
- невідкладність інвестиційних програм;
- амортизаційна політика підприємства;
- компетенція власників і менеджерів підприємства.

3 етап. ***Розрахунок абсолютних показників грошових потоків***. Для оцінювання грошових потоків, дохідності та ліквідності підприємства в закордонній практиці широко застосовується показник *Cash-Flow*. Термін «Cash-Flow» уперше був використаний на початку 50-х років XX ст. в англо-американській економічній літературі з метою аналізу фінансового стану підприємств і з'ясування привабливості цінних паперів. У різних країнах були спроби перекласти цей термін з англійської мови, але зрештою у більшості з них відмовилися від власного трактування Cash-Flow і використовують у звітності та розрахунках саме англійський варіант.

Cash-Flow у дослівному перекладі означає «грошовий потік». Зважаючи на те, що закордонна практика готівкою називає не лише касу (Cash), а всі грошові надходження і видатки, що проходять за касовими (готівковими) та банківськими (безготівковими) розрахунками підприємства, Cash-Flow слід розуміти як увесь грошовий потік.

Найпоширеніший спосіб розрахунку Cash-Flow полягає у тому, що до чистого прибутку додаються амортизаційні відрахування за відповідний період. Показник Cash-Flow можна розглядати у трьох аспектах:

⇒ як фінансово-економічний показник (індикатор спроможності фінансування за рахунок внутрішніх джерел);

⇒ як показник результативності господарської діяльності (індикатор теперішньої та майбутньої дохідності підприємства);

$\Rightarrow$ як загальний індикатор фінансового стану підприємства.

Абсолютним показником грошових потоків, за допомогою якого визначається фінансова стійкість підприємства, є *ліквідний грошовий потік*, що характеризує зміни в чистій кредитній позиції суб'єкта господарювання протягом певного періоду (місяця, кварталу). *Чиста кредитна позиція* – це різниця між сумою кредитів, отриманих підприємством, і величиною грошових коштів.

Ліквідний грошовий потік (зміна в чистій кредитній позиції) є показником дефіцитного або надлишкового сальдо грошових потоків. Ліквідний грошовий потік (*ЛГП*) розраховується за формулою:

$$ЛГП = (ДК_1 + КК_1 – Г_1) – (ДК_0 + КК_0 – Г_0), \quad (5.3)$$

де $ДК_1$ і $ДК_0$ – довгострокові кредити банків відповідно на кінець і початок розрахункового періоду;

$КК_1$ і $КК_0$ – короткострокові кредити банків відповідно на кінець і початок розрахункового періоду;

$Г_1$ і $Г_0$ – гроші та їх еквіваленти відповідно на кінець і початок розрахункового періоду.

Ліквідний грошовий потік акумулює всі кредитні ресурси, а тому показує вплив кредитів на ефективність діяльності з погляду генерування грошового потоку.

4 етап. ***Аналіз достатності грошових потоків***. Один із напрямів аналізу, що здійснюється на цьому етапі, передбачає визначення достатності чистого грошового потоку, який генерується підприємством, із позиції фінансування необхідних потреб. Для цього розраховується *коефіцієнт достатності чистого грошового потоку*:

$$КД_{ЧГП} = \frac{ЧГП}{ПП + З + Д}, \quad (5.4)$$

де $КД_{ЧГП}$ – коефіцієнт достатності чистого грошового потоку в періоді, що аналізується;

ЧГП – сума чистого грошового потоку за відповідний період;

ПП – сума погашення позик;

З – приріст запасів у складі оборотних активів;

Д – сума сплачених дивідендів власникам (акціонерам) на вкладений капітал (акції, паї й т. ін.).

Також у процесі аналізу достатності грошових потоків обчислюється *коефіцієнт достатності Cash-Flow* ($К_{CASH-FLOW}$), що становить відношення Cash-Flow до заборгованості (нетто):

$$К_{CASH-FLOW} = \frac{Cash-Flow}{ПЗ – Г – ПФІ}, \quad (5.5)$$

де *Cash-Flow* – грошовий потік (чистий фінансовий результат: прибуток (збиток) + амортизація);

ПЗ – поточні зобов'язання і забезпечення;

Г – гроші та їх еквіваленти;

ПФІ – поточні фінансові інвестиції.

Цей коефіцієнт характеризує здатність підприємства розрахуватися зі своїми боргами за результатами господарської діяльності.

Крім того, з метою визначення можливостей підприємства погашати свої борги Cash-Flow можна порівняти із сумою непогашених боргових зобов'язань, визначивши *коефіцієнт співвідношення Cash-Flow і поточної кредиторської заборгованості* (*КЗ*):

$$К = \frac{Cash - Flow}{КЗ}. \quad (5.6)$$

5 етап. ***Оцінювання ритмічності та синхронності грошових потоків***. Аналіз складу грошових потоків з погляду регулярності здійснення є необхідним для оцінювання можливих обсягів окремих джерел надходження і напрямів витрачання грошових коштів, визначення прогнозного рівня платоспроможності підприємства на основі існуючих тенденцій.

На цьому етапі аналізу досліджується синхронність формування додатного і від'ємного грошових потоків у розрізі окремих інтервалів звітного періоду, розглядається динаміка залишків грошових активів. Так досягається належний рівень синхронності та забезпечується абсолютна платоспроможність підприємства.

Досліджуючи синхронність формування грошових потоків, розраховують *коефіцієнт ліквідності грошового потоку підприємства* в періоді, що аналізується ($КЛ_{ГП}$):

$$КЛ_{ГП} = \frac{ГП_{Д} - (ЗГ_{К} - ЗГ_{П})}{ГП_{В}}, \quad (5.7)$$

де $ГП_{Д}$ – додатний грошовий потік (надходження грошових коштів);

$ЗГ_{К}$ і $ЗГ_{П}$ – залишок грошей та їх еквівалентів відповідно на кінець і початок періоду, що аналізується;

$ГП_{В}$ – від'ємний грошовий потік (витрачання грошових коштів).

Коефіцієнт ліквідності грошового потоку використовується для оцінювання синхронності формування грошових коштів за окремими часовими інтервалами (місяць, квартал) протягом періоду, що аналізується (рік). Для забезпечення необхідної ліквідності значення коефіцієнта ліквідності грошового потоку має бути не нижчим від 1. Перевищення одиниці сприятиме зростанню залишків грошових коштів на кінець періоду.

Перспективний (прогнозний) аналіз грошових потоків проводиться, наприклад, банком під час оцінювання кредитоспроможності потенційного позичальника. Для комерційного банку оцінювання можливостей клієнта повернути кредит за рахунок поточних надходжень у результаті господарської діяльності є вагомим аргументом на користь прийняття рішення про можливість кредитування. При цьому аналіз грошових потоків здійснюється, як правило, за період не менший за той, на який передбачається видати кредит. Оцінювання тих тенденцій з грошовими потоками підприємства, які склалися у минулі періоди, та їх екстраполяція на перспективу може надати банку певне уявлення про майбутні можливості позичальника з використання кредитних ресурсів.

У світовій практиці складання прогнозних планів руху грошових коштів (платіжних календарів) є досить поширеним. Чим коротші відрізки часу для прогнозування, тим більш наочною буде картина майбутніх грошових потоків, а отже, і реальнішим прогноз. На підприємствах зі стійкими діловими зв'язками є можливість складати такі прогнози на найближчий місяць або тиждень із щоденним Cash-Flow.

6 етап. ***Аналіз можливостей виконання термінових зобов'язань (пріоритетних платежів)***. Досліджується *негайна і перспективна можливість виконання термінових боргових зобов'язань*, до яких належать повернення зовнішніх боргів і сплата процентів за ними.

Термінові боргові зобов'язання (*ТБЗ*), які мають бути погашені в поточному місяці, визначаються за формулою:

$$ТБЗ = К_{ПОТ} + К_{ПРОСТР} + П_{ПОТ} + П_{ПРОСТР} + Ш_{П} + Ш_{К}, \qquad (5.8)$$

де $К_{ПОТ}$ – коротко- і довгострокові кредити, строк повернення яких припадає на поточний місяць;

$К_{ПРОСТР}$ – коротко- і довгострокові прострочені кредити, не повернуті в попередні періоди;

$П_{ПОТ}$ – проценти з усіх видів кредитів, що підлягають сплаті протягом поточного місяця;

$П_{ПРОСТР}$– прострочені проценти з усіх видів кредитів, що не були сплачені в попередні періоди;

$Ш_{П}$ – штрафні санкції за порушення строку сплати процентів за кредит;

$Ш_{К}$ – штрафні санкції за порушення строку повернення кредитів.

Можливість виконання термінових боргових зобов'язань на момент оцінювання визначається шляхом розрахунку *коефіцієнта негайного виконання боргових зобов'язань* ($К_{НВБЗ}$):

$$К_{НВБЗ} = \frac{ЗГ}{ТБЗ}, \qquad (5.9)$$

де *ЗГ* – залишок грошей, що є у розпорядженні підприємства.

Значення коефіцієнта характеризує частку зобов'язань, які можуть бути погашені безпосередньо на час оцінювання за рахунок коштів, що є у розпорядженні (на рахунках) підприємства.

Можливість виконання термінових боргових зобов'язань упродовж наступного місяця оцінюється на підставі розрахунку *коефіцієнта перспективного виконання боргових зобов'язань* ($К_{ПВБЗ}$):

$$К_{ПВБЗ} = \frac{ЗГ + ГП_{ОП} + ГП_{ІН} + ГП_{ФІН}}{ТБЗ}, \qquad (5.10)$$

де $ГП_{ОП}$, $ГП_{ІН}$ і $ГП_{ФІН}$ – грошові потоки у результаті відповідно операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, які очікується отримати впродовж наступного місяця.

Величина грошових потоків визначається відповідно до розробленого плану руху грошових коштів і на підставі середньомісячних обсягів відповідних показників. Грошові потоки можуть прийматися до розрахунку як додатні потоки ($ГП_{Д}$), тобто очікувані надходження коштів, або як саль-

дові (чисті) потоки ($ГП_Ч$), що залишаться для покриття боргових зобов'язань після продовження фінансування господарської діяльності.

Варіанти оцінювання можливих ситуацій з виконання боргових зобов'язань залежно від отриманого значення $К_{ПВБЗ}$ наведено в табл. 5.10.

Таблиця 5.10

Діагностика значень коефіцієнта перспективного виконання боргових зобов'язань

Значення коефіцієнта	Характеристика ситуації	Необхідні заходи
1. $К_{ПВБЗ} < 1$ за $ГП_Д$	Підприємство неспроможне виконати в наступному місяці боргові зобов'язання навіть за умови повного витрачання грошових коштів на ці цілі; висока ймовірність виникнення ситуації банкрутства	Ранжирування боргових зобов'язань за часом виконання, проведення переговорів з кредиторами щодо перенесення строків платежів, пошук резервів збільшення грошових надходжень
2. $К_{ПВБЗ} > 1$ за $ГП_Д$, але $К_{ПВБЗ} < 1$ за $ГП_Ч$	Підприємство може виконати в наступному місяці боргові зобов'язання, але тільки за умови скорочення витрачання грошових коштів на поточні потреби (часткового фінансування операційних витрат)	Ранжирування поточних потреб у грошових коштах за пріоритетністю, визначення можливостей перенесення строків поточних операційних платежів і сплати боргових зобов'язань, пошук резервів збільшення грошових надходжень і скорочення операційних витрат
3. $К_{ПВБЗ} > 1$ за $ГП_Ч$	Підприємство має можливість без ускладнення для фінансування поточної діяльності виконати термінові боргові зобов'язання	Контроль за строками сплати, недопущення накладання санкцій, у разі можливості – дострокове виконання боргових зобов'язань поточного місяця і майбутніх періодів

7 етап. ***Аналіз ефективності грошових потоків підприємства.*** Узагальнювальним показником оцінювання руху грошових коштів є *коефіцієнт ефективності грошових потоків підприємства* ($КЕ_{ГП}$), що розраховується як відношення додатного грошового потоку ($ГП_Д$) до від'ємного грошового потоку ($ГП_В$):

$$КЕ_{ГП} = \frac{ГП_Д}{ГП_В}. \qquad (5.11)$$

Фінансовий стан підприємства визнається стійким, якщо забезпечується збалансованість між надходженням і витрачанням грошових коштів, тобто коли значення коефіцієнта ефективності грошових потоків близьке до 1. Воно свідчить про те, що протягом відповідного періоду грошових коштів надходило стільки, скільки їх потрібно було для здійснення виплат. Значення показника більше за 1 свідчить про перевищення надходження

грошових коштів над їх витрачанням, а отже, про можливе неефективне використання цього виду активів, особливо, якщо це перевищення має тривалий характер.

Якщо значення коефіцієнта ефективності грошових потоків менше за 1, це також свідчить про незбалансованість грошових потоків підприємства. Однак таку ситуацію не можна оцінювати однозначно як негативну. За недостатності надходження грошових коштів виплати проводяться за рахунок раніше накопиченого залишку, що може і не мати негативних наслідків у короткостроковому періоді. Такий стан може погіршити результати діяльності підприємства в майбутньому, якщо перевищення видатків над надходженнями коштів буде зберігатися та призведе до їх дефіциту.

За вихідною інформацією, наведеною в табл. 5.11, проведемо розрахунок і проаналізуємо динаміку абсолютних і відносних показників грошових потоків (табл. 5.12).

Таблиця 5.11

Вихідна інформація для розрахунку абсолютних і відносних показників грошових потоків

Показник	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2, 3 (3-н) (рядки, графи)
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	Ф. № 2: 2350 (2355)
Амортизація	Ф. № 2: 2515
Довгострокові кредити банків: а) на початок року	Ф. № 1: 1510, гр.3
б) на кінець року	Ф. № 1: 1510, гр.4
Короткострокові кредити банків: а) на початок року	Ф. № 1: 1600, гр.3
б) на кінець року	Ф. № 1: 1600, гр.4
Гроші та їх еквіваленти: а) на початок року	Ф. № 1: 1165, гр.3
б) на кінець року	Ф. № 1: 1165, гр.4
Чистий грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): 3400
Погашення кредитів	Ф. № 3 (3-н): 3350
Приріст запасів	Ф. № 1: (1100, гр.4–1100, гр.3)
Сплата дивідендів	Ф. № 3 (3-н): 3355
Поточні зобов’язання і забезпечення	Ф. № 1: 1695, гр.4
Поточні фінансові інвестиції	Ф. № 1: 1160, гр.4
Поточна кредиторська заборгованість	Ф. № 1: (сума із 1610 по 1650[1]), гр.4
Додатний грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): (3195+3295+3395), суми зі знаком «+»
Від’ємний грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): (3195+3295+3395), суми зі знаком «–»

1. Без урахування ряд. 1621. Включаючи додаткові статті: ряд. 1635, 1640, 1645, 1650 (додаток В).

Таблиця 5.12

Абсолютні та відносні показники грошових потоків

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)	
				абсолютне	відносне, %
А	Б	1	2	3=2–1	4=3÷1 ×100
1.	Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток), тис. грн	6325	10086	+3761	+59,5
2.	Амортизація, тис. грн	1652	1899	+247	+15,0
3.	Грошовий потік (Cash-Flow), тис. грн (п.1+п.2)[1]	7977	11985	+4008	+50,2
4.	Довгострокові кредити банків, тис. грн: а) на початок року	1100	735	-365	-33,2
	б) на кінець року	735	370	-365	-49,7
5.	Короткострокові кредити банків, тис. грн: а) на початок року	540	990	+450	+83,3
	б) на кінець року	990	500	-490	-49,5
6.	Гроші та їх еквіваленти, тис. грн: а) на початок року	321	337	+16	+5,0
	б) на кінець року	337	1922	+1585	у 5,7 р. б.
7.	Ліквідний грошовий потік, тис. грн ((п.4б+п.5б–п.6б) – (п.4а+п.5а–п.6а))	69	-785	-854	×
8.	Чистий грошовий потік, тис. грн	16	1585	+1569	у 99,1 р. б.
9.	Погашення позик, тис. грн[2]	365	3506	+3141	у 9,6 р. б.
10.	Приріст запасів, тис. грн	264	2023	+1759	у 7,7 р. б.
11.	Сплата дивідендів, тис. грн[2]	-	-	-	-
12.	Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку[3] (п.8÷(п.9+п.10+п.11))	0,025	0,287	+0,263	у 11,5 р. б.
13.	Поточні зобов’язання і забезпечення, тис. грн	3124	1972	-1152	-36,9
14.	Поточні фінансові інвестиції, тис. грн	96	96	-	-
15.	Заборгованість (нетто), тис. грн (п.13–п.6б–п.14)	2691	-46	-2737	×
16.	Коефіцієнт достатності Cash-Flow (п.3÷п.15)	2,964	×	×	×
17.	Поточна кредиторська заборгованість, тис. грн	2115	1303	-812	-38,4

Продовж. табл. 5.12

А	Б	1	2	3	4
18.	Коефіцієнт співвідношення Cash-Flow і поточної кредиторської заборгованості (п.3÷п.17)	3,772	9,198	+5,426	у 2,4 р. б.
19.	Додатний грошовий потік, тис. грн	6961	10859	+3898	+56,0
20.	Від'ємний грошовий потік, тис. грн[2]	6945	9274	+2329	+33,5
21.	Коефіцієнт ефективності грошових потоків (п.19÷п.20)	1,002	1,171	+0,169	+16,9

1. Розрахунок показників 16, 18 проводиться за умови, коли Cash-Flow > 0.

2. У таблиці відображається позитивне числове значення (без знака «–»).

3. Розраховується за умови позитивного значення чистого грошового потоку (п.8 > 0).

За даними табл. 5.12 у звітному році порівняно з базовим показник грошового потоку (Cash-Flow) збільшився на 4008 тис. грн (50,2 %), у тому числі за рахунок чистого прибутку – на 3761 тис. грн, амортизації – на 247 тис. грн. Упродовж базового і звітного років довгострокові кредити банків зменшилися на 730 тис. грн (66,4 %), короткострокові кредити – на 40 тис. грн (7,4 %), а гроші та їх еквіваленти збільшилися на 1601 тис. грн (у 6 разів).

У звітному році порівняно з базовим чистий грошовий потік збільшився на 1569 тис. грн (99,1 раза), завдяки чому коефіцієнт достатності чистого грошового потоку зріс відповідно з 0,025 до 0,287. Це свідчить про те, що у звітному році чистим грошовим потоком покривалося 28,7 % суми погашення позик і приросту запасів.

Коефіцієнт достатності Cash-Flow, який визначається відношенням грошового потоку до заборгованості (нетто), у базовому році становив 2,964, а в звітному році не визначався у зв'язку з перевищенням грошових коштів і поточних фінансових інвестицій над поточними зобов'язаннями і забезпеченнями (тобто, від'ємним значенням заборгованості (нетто)).

Коефіцієнт співвідношення Cash-Flow і поточної кредиторської заборгованості збільшився з 3,772 у базовому році до 9,198 у звітному. Ця динаміка пояснюється тим, що за збільшення Cash-Flow на 50,2 % поточна кредиторська заборгованість зменшилася на 38,4 %.

Коефіцієнт ефективності грошових потоків, який визначається відношенням додатного грошового потоку до від'ємного грошового потоку та характеризує синхронність надходження і витрачання грошових коштів, має значення вище 1 (1,002 – у базовому році, 1,171 – у звітному році). Такий рівень вказує на раціональні пропорції руху коштів на підприємстві.

Наведені показники оцінювання ефективності використання грошових коштів доповнюються *показниками рентабельності, під час розрахунку яких порівнюють отриманий фінансовий результат із грошовими потоками підприємства* (табл. 5.13).

Таблиця 5.13

Показники рентабельності грошових потоків

Показник	Формула розрахунку	Економічний зміст
Рентабельність залишку грошових коштів, %	$Р_З=Ф_Р/ЗГ\times100$, де $Ф_Р$ – фінансовий результат діяльності підприємства[1]; $ЗГ$ – середній залишок грошей та їх еквівалентів	Сума прибутку (збитку), що припадає на 1 грн грошей та їх еквівалентів, які перебувають у розпорядженні підприємства в середньому протягом періоду дослідження
Рентабельність отриманих грошових коштів, %	$Р_О=Ф_Р/ГП_Д\times100$, де $ГП_Д$ – додатний грошовий потік	Сума прибутку (збитку), що припадає на 1 грн грошових коштів, які отримало підприємство за період дослідження
Рентабельність витрачених грошових коштів, %	$Р_В=Ф_Р/ГП_В\times100$, де $ГП_В$ – від'ємний грошовий потік	Сума прибутку (збитку), що припадає на 1 грн грошових коштів, які витрачені підприємством за період дослідження
Рентабельність чистого грошового потоку, %	$Р_{ЧГП}=Ф_Р/ЧГП\times100$, де $ЧГП$– чистий грошовий потік	Сума прибутку (збитку), що припадає на 1 грн чистого грошового потоку
Рентабельність на основі грошового потоку, %	$Р_{ГП}=ЧГП/ЧД\times100$, де $ЧД$ – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Сума чистого грошового потоку, що припадає на 1 грн чистого доходу

1. Залежно від мети аналізу в чисельнику показників рентабельності грошових потоків можуть бути різні показники фінансових результатів діяльності підприємства: чистий фінансовий результат (прибуток, збиток), валовий прибуток (збиток), фінансовий результат від операційної діяльності, фінансовий результат до оподаткування. Тому рентабельність грошових потоків може відображатися декількома показниками: чиста рентабельність, валова рентабельність тощо.

Показники рентабельності грошових потоків розраховують для кожного виду діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової) шляхом відношення відповідного фінансового результату до аналогічного позитивного грошового потоку. Ці показники доцільно аналізувати у динаміці щонайменше за три роки.

Під час формулювання висновків необхідно враховувати, що підвищення показника рентабельності залишку грошових коштів в умовах їх зменшення не є однозначно позитивним результатом. Зростання рентабельності грошових коштів таким шляхом може негативно позначитися на абсолютній ліквідності підприємства. У зв'язку з цим під час оцінювання ефективності грошових потоків на підставі показника рентабельності залишку грошових коштів необхідно враховувати зміни в структурі активів

підприємства. Ефективним можна визнати використання грошових коштів, якщо частка високоліквідних активів підприємства відповідає поточним потребам у них.

Оцінюючи рентабельність отриманих і витрачених грошових коштів, слід брати до уваги особливість формування відповідних показників. Наприклад, зниження рентабельності витрачених грошових коштів не слід розглядати як негативний результат поточної діяльності підприємства, якщо така тенденція зумовлена збільшенням виплат, які забезпечать позитивну динаміку прибутку в майбутньому. Не є негативним також зниження рентабельності отриманих грошових коштів, якщо збільшилося надходження коштів від господарських операцій, фінансовий результат за якими буде виявлено в майбутніх періодах.

За вихідною інформацією, наведеною в табл. 5.14, проведемо розрахунок і проаналізуємо динаміку показників рентабельності грошових потоків (табл. 5.15).

Таблиця 5.14

Вихідна інформація для розрахунку показників рентабельності грошових потоків

Показник	Порядок розрахунку за даними форм № 1, 2, 3 (3-н) (рядки)
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	Ф. № 2: 2350 (2355)
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Ф.№ 2: 2000
Гроші та їх еквіваленти: а) на початок року	Ф. № 1: 1165, гр.3
б) на кінець року	Ф. № 1: 1165, гр.4
Додатний грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): (3195+3295+3395), суми зі знаком «+»
Від'ємний грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): (3195+3295+3395), суми зі знаком «–»
Чистий грошовий потік	Ф. № 3 (3-н): 3400

Таблиця 5.15

Показники рентабельності грошових потоків

№ з/п	Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення (+,–)	
				абсолютне	відносне, %
А	Б	1	2	3=2–1	4=3÷1 ×100
1.	Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток), тис. грн	6325	10086	+3761	+59,5
2.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	28429	38523	+10094	+35,5

Продовж. табл. 5.15

А	Б	1	2	3	4
3.	Гроші та їх еквіваленти, тис. грн: а) на початок року	321	337	+16	+5,0
	б) на кінець року	337	1922	+1585	у 5,7 р. б.
4.	Середній залишок грошей та їх еквівалентів, тис. грн ((п.3а+п.3б)÷2)	329	1130	+801	у 3,4 р. б.
5.	Додатний грошовий потік, тис. грн	6961	10859	+3898	+56,0
6.	Від'ємний грошовий потік, тис. грн[1]	6945	9274	+2329	+33,5
7.	Чистий грошовий потік, тис. грн	16	1585	+1569	у 99,1 р. б.
8.	Рентабельність залишку грошових коштів, % (п.1÷п.4×100)	1922,5	892,6	-1029,9	×
9.	Рентабельність отриманих грошових коштів, % (п.1÷п.5×100)	90,9	92,9	+2,0	×
10.	Рентабельність витрачених грошових коштів, % (п.1÷п.6×100)	91,1	108,8	+17,7	×
11.	Рентабельність чистого грошового потоку, % (п.1÷п.7×100)[2]	39531,3	636,3	-38895,0	×
12.	Рентабельність на основі грошового потоку, % (п.7÷п.2×100)[2]	0,06	4,1	+4,04	×

1. У таблиці відображається позитивне числове значення (без знака «–»).

2. Розраховується за умови позитивного значення чистого грошового потоку (п.7 > 0).

Показники рентабельності грошових потоків (табл. 5.15) мають різноспрямовану динаміку, а їх рівень залишається високим. Так, значення рентабельності залишку грошових коштів показує, що у базовому році в розрахунку на 1 грн середнього залишку грошей та їх еквівалентів було одержано 19,23 грн чистого прибутку, а в звітному році це співвідношення зменшилося до 8,93 грн. Таке зниження пояснюється тим, що за збільшення чистого прибутку на 59,5 % середній залишок грошей та їх еквівалентів зріс у 3,4 раза.

Завдяки випереджальному зростанню чистого прибутку порівняно з додатним і від'ємним грошовими потоками рівень рентабельності отриманих і витрачених грошових коштів, як відсоткове відношення чистого прибутку до, відповідно, додатного і від'ємного грошових потоків, підвищився з 90,9 до 92,9 % (на 2,0 в. п.) і з 91,1 до 108,8 % (на 17,7 в. п.).

У базовому році в розрахунку на 1 грн чистого грошового потоку

було одержано 395,31 грн чистого прибутку, а в звітному році – 6,36 грн (за збільшення чистого прибутку на 59,5 % чистий грошовий потік зріс у 99,1 раза). Значення показника рентабельності на основі грошового потоку свідчить про те, що у базовому році в розрахунку на 1 грн чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) чистий грошовий потік становив 0,06 коп., а в звітному році – 4,1 коп. (за збільшення чистого доходу від реалізації продукції на 35,5 % чистий грошовий потік зріс у 99,1 раза).

Отже, комплексне використання напрямів аналізу та системи показників оцінювання грошових потоків підприємства дає змогу визначити рівень достатності формування коштів, ефективності їх використання та досягнення збалансованості додатного і від'ємного грошових потоків, встановити позитивні та негативні тенденції, наявні та потенційні проблеми, що пов'язані з формуванням і використанням грошових коштів, оцінити ефективність управління грошовими потоками для розроблення необхідних управлінських рішень.

Оптимізація грошових потоків здійснюється шляхом вибору найкращих форм їх організації на підприємстві з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів з метою досягнення їх збалансованості, синхронізації та зростання чистого грошового потоку.

Враховуючи специфіку діяльності вітчизняних підприємств, доцільно виокремити *основні напрями оптимізації грошових потоків*:

- удосконалення системи обліку з метою проведення достовірного ретроспективного аналізу;
- подальше вдосконалення технології фінансових розрахунків для скорочення операційних потреб підприємства в необхідних коштах;
- виявлення і реалізація резервів, які допомагають зменшити залежність підприємства від залучення зовнішніх джерел коштів;
- забезпечення повної збалансованості додатних і від'ємних грошових потоків у часі та за центрами відповідальності;
- забезпечення тісного взаємозв'язку грошових потоків за видами діяльності;
- збільшення обсягу та поліпшення якості чистого грошового потоку;
- підвищення об'єктивності прогнозування грошових потоків;
- залучення альтернативних джерел ліквідності;
- підвищення ефективності використання вільних коштів у фінансуванні підприємства.

Оцінювання результатів удосконалення системи управління грошовими потоками підприємства має здійснюватися за такими напрямами:

- наявність фактів неплатоспроможності підприємства в окремі дні або періоди, їх частота і тривалість;
- рівень і динаміка коефіцієнта достатності чистого грошового потоку;
- обсяг і динаміка дефіциту грошових коштів;
- динаміка показників ритмічності та синхронності грошових потоків;
- узгодженість джерел надходження і напрямів витрачання грошових

коштів за окремими видами діяльності підприємства;

- отримання додаткового доходу за рахунок інвестування тимчасово вільних грошових коштів;

- наявність, у зв'язку з неефективністю управління грошовими потоками, додаткових витрат у вигляді штрафних санкцій за несвоєчасність виконання розрахунків тощо.

Запитання для перевірки знань

1. *У чому полягає сутність статичного і динамічного підходів до характеристики грошових коштів?*
2. *Що таке грошові потоки? Як поділяються грошові потоки за напрямом руху грошових коштів?*
3. *Як визначається чистий грошовий потік?*
4. *Як поділяються грошові потоки за видами діяльності?*
5. *У чому полягає зміст надлишкового і дефіцитного грошових потоків?*
6. *Що таке регулярні та дискретні грошові потоки? Як поділяються регулярні грошові потоки?*
7. *Як поділяються грошові потоки за черговістю здійснення платежів?*
8. *Які є види грошових потоків за масштабами обслуговування господарського процесу?*
9. *Як побудована форма № 3 (3-н) «Звіт про рух грошових коштів»?*
10. *У чому полягає сутність прямого і непрямого методів визначення грошових потоків? Якими є їх переваги і недоліки?*
11. *Що таке операційна діяльність? Якими є алгоритми визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за прямим і непрямим методами?*
12. *Що таке інвестиційна діяльність? Яким є алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності?*
13. *Що таке фінансова діяльність? Яким є алгоритм визначення руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності?*
14. *Яким є алгоритм визначення зміни величини грошових коштів за звітний період?*
15. *У чому полягають головна мета і завдання аналізу грошових потоків? Які при цьому використовуються джерела інформації?*
16. *В якій послідовності проводиться аналіз грошових потоків підприємства?*
17. *У чому полягає зміст горизонтального аналізу грошових потоків?*
18. *Як проводиться вертикальний аналіз грошових потоків? Що він дає можливість оцінити?*
19. *Які зовнішні та внутрішні фактори впливають на формування грошових потоків підприємства?*
20. *У чому полягає зміст показника Cash-Flow? Як він визначається?*
21. *Що таке ліквідний грошовий потік? Як він розраховується?*